

renddel, a vármegyéket kegyetlenül uraló nemességgel s az érdekeit ridegen őrző szász polgársággal. Nem az a baj itt, hogy a székelység nem önmagába fordulva várta, hogy belepje a történelem pora, hanem, hogy nem találta meg természetes szövetségeseit a másik két szerződő féltől kismizett magyar és román jobbágytömegekben. Az ősi nemesi jogtudat szabadságharcos erővé vált nála a hatalmaskodókkal szemben; de egyben magárahagyatottságánk is okozója, amikor elkülönült azoktól, akik mellé elnyomatása egy harci sorba rendelné.

Ugy érezzük, hogy akkor lenne teljesen egyensúlyban a könyv, ha párhuzamosan mutatná fel a székelység sorsával rokon más transzilvániai népek sorsát is. A kizárólagos történelmi szemlélet előbb-utóbb hatalmi öncélusággá fuvalkodik vagy halálszemléletté satnyul. A könyvnek így is sodró ereje van s előtérbe helyezve az elhallgatott néptömegek sorsát, a székely társadalmi erők érdemleges viszonyát állítja vissza. A mai helyzet kibontakozásának szintétikus magyarázatával egy új realizmusnak tör utat az irodalomban, mely a székely lélekhez társadalmi önismeret útján akar eljutni. A transzilvániai magyar társadalomtudomány számára pedig teli kosárral dob fel élő valóságot. Ezzel az írás és munkakészséggel, ezzel a társadalmi lelkiismerettel azonban a társadalomtudományi összefüggések ismeretében nemcsak megrendítő, tisztító hatású képet, nemcsak bő anyagot nyújtott volna a további munkához, hanem nagyobb mértékben adott volna iránymutatást is. A fejlettebb szász társadalom példájának követése, amit végszavában pár sorban fölvet, nem távlat a jövőre, nem szerves tovább fejlesztése anyágnak. Itt kellett volna összefognia azokat a vizsgáló jelenségeket, amiket helyzetleírásaiban itt is, ott is főlemlit. Azokat a nagyszerű indulásokat, amiket különösen a szövetkezeti és népi kulturális mozgalmak jeleznek.

Minden nép csak önmagában találhatja meg a kiindulás útját. Századokon át megtizedelve, ősi földjéből, megmaradt jogaiból, kulturájából kismizve, a szétszóródás, az anyagi, erkölcsi, fizikai romlás útján annyi mégis e népben a felemelkedésre való készség, a szinte kiemmelhetelen erőtartalék, hogy a különböző kezdeményezések láttán a szerzőben is lépten-nyomon felmerül a történelmi fordulat reménye, valami kedvező társadalmi alakulás folytán.

Vádirat a könyv a mostoha történelmi éghajlat s a nép saját véreiből támad ellenségei ellen, de egyben a kibontakozás utmutatója is mindazzal a példával, amely nagyszerű lendülettel évek alatt hozta be a lekésett évszázadokat. (Bányai László)

GAGYI LASZLÓ: KIVALASZTOTTAK. A fiatal tãrgumuresi írõ regénye nagyjában irodalmunk hivatalos expresszionizmusát juttatja kifejezésre. Mindamellet a fiatal irõnemzedékhez is fûzik rokon vonások. Így expresszionizmusa jóval sötétebb, mint pl. a Tamásié és a humornak is híjával van. Ez a sötétség olykor naturalista igényû s vonzó keveréket képez az expresszionista átszemlélettel. Vannak oldalai, amelyeket a huysmansi „*naturalisme spirituel*” rokon közelségében érzünk. Az öreg Ágnes, a regény vénasszony hőse, gennyesedõ, töpörödött testével boszorkányi átszemléletben éli világát és a genny, a vér, a rongy, mely fonnyadt, vén testét borítja, a fenkölt gonoszság szellemi vergõdésének a kifejezése, kissé úgy, ahogy azt a pszichofizikai parallelizmus törvénye elõírja. Persze nem kell féltelnünk Gagyi. Tamásinak sokkal nagyobb hatalma van fölõtte, semhogy naturalista módszerekkel merje megközelíteni a miszticizmust, az ilyesmi csak kel-

lemesen üdítő kivétel, ami megcsillantja az olvasó előtt az epigonizmusból vezető utakat.

Leszámítva a naturalista megfigyelésnek és az expresszionista fennköltségnek e szorványos ötvözeteit, valamint néhány igazán szép lírai jelenetet, a regény a maga egészében gyöngö. Alakjai gyermekesül egyoldalúak és élettelenek, szinte fitogtatón nyilatkozik meg bennük a transzilvanista irodalom figurális tehetetlensége. Köröspataky gróf, a Kópány-sírató főúr, Vári Domokos, a kálvinista pap, akinek fakó valószerűtlenségét még fokozza az a szerelem, amit a főúr tizenkétéves leánykája iránt táplál, a háromtagú adventista család, Eszter az anya, Péter a férj, Áronka a fiu, egytől-egyig átszellemült bábok, akiket nem saját figurális erejük mozgat, hanem az író fellengő elgondolása. Az adventizmus társadalmi és lélektani rajza teljességgel hiányzik s ne higgyük, hogy a biblikus modorban folytatott próféciák és hemzsegő evangéliumi idézetek pótolhatják. Az emelkedettség nagyon kétélű fegyver, legalább is a művészetben, mert bizonyos fokon túl elemészt minden művészi elemet. A művészet nem magasröptű köd vagy nemes eszme, hanem nagyon is érzelmeink alá eső tünemény s minél több érzelmeinket veszi igénybe, annál művésziesebb s bizonyára akkor éri el tetőfokát, ha az értelmi igényt is képes szervesen magába olvasztani, de az mindenképpen a művészet halála, ha a merő elgondolás, a pusztá eszme, mégha evangéliumi nemességű is, intellektuális ürességében elhatalmasodik és önmagában látja a követendő esztétikai mértéket. Még fokozza ezt a hatást az a rossz modor is, ahogyan a regény, saját műfaji határain túl lépve, visszaél a párbeszéddel és bibliai drámák sivatagjaira téved. A kálvinizmus és az adventizmus harca is elmosódott, nem is lehet másként, hiszen igazi eleven konfliktushoz élő figurák kellenek.

Sokkal több jót mondhatunk Gagyi stílusáról. Tiszta, kifejező, hajlékony, egyetlen hibája a tulságos költőiesség. Nem hiszem, hogy ha majd igazán komoly regényíróvá érik, leírjon még egyszer egy ilyen mondatot: „Olyan volt ez a madár, mint egy bársonyba takart rubintkő, melyet parittyából hajítottak a tündöklő térbe“. Vagy „A fák biborszínű pongyolákban állanak.“ Az öncélú metafora szükségképpen rossz metafora, mert az igazi metafora alázatosan beleilleszkedik a mű hangulatába és a legkonkrétebb feladatokat vállalja. A szabadon csapongó, önmagában gyönyörködő metaforát nem tűri az igazi jó próza.

(Szenczei László)

VERSESKÖNYVEK. Semmikép sem több egyszerű alkalomnál, hogy az alábbiakat ép' *Salamon Ernő* és *Benedekffy Samu* verseskönyveivel kapcsolatban mondjuk el, mert a szempont, melyből a kérdést vizsgálni óhajtjuk nem indokoltabb az *Ének a szolgák sorsáról* és a *Hivnak a földek* költőinek esetében, mint sok máséban, akik előttük vagy utánuk hasonlóképpen tettek vagy fognak tenni: kötetben adják ki verseiket. Szinte szükségszerű, hogy amint több és több költő verseskönyve kerül a bíráló kezébe, annál hiábavalóbb lesz azirányú törekvése, hogy elvonatkoztatassa magát a könyv anyagszerűségétől s feloldódják a szavak és hangulatok tömegében. Miért kellett a könyvnek megjelennie — kérni egyre türelmetlenebbül már a találkozás pillanatában és teljesen függetlenül attól, hogy amit olvasni fog jó lesz-e vagy sem, uj-e vagy megszokott. S ha valami mégis megkapja, legfeljebb a költő bátorsága, aki-ről felteszi, hogy hite szerint cselekszik, mert mégiscsak tulzás lenne minden fiatal költő verseskönyvéért a hiúságot tenni felelőssé.

Ma már, néhány évvel a francia irodalmi vita után, mely végkövet-